

DENİZ HAMAMLARI

Kâmil ŞAHİN

Müslüman Türkler tarih boyunca medeniyet sahasında bir çok hayır müesseseleri ve san'at eserleri meydana getirmişlerdir. Bunlardan bir kısmı varlıklarını zamanımıza kadar devam ettirirlerken, bir kısmı da, zamana yenik düşerek tarihe karışıp kaybolmuşlardır. Sür'at asrı olan zamanımızın sosyal yaşayışta yaptığı değişiklikler eski kıymetleri ve bazı âdetleri kendiliğinden hükümsüz bırakmıştır. İşte bu san'at eserlerinden birisi de *Deniz Hamamları*dır.

a. Tarifi:

Osmanlı döneminin sonlarına doğru XIX. yüzyılda, denize girmek isteyen erkek ve kadınlar için, üstü ve etrafı ağaç kerestelerle tamamen örtülü, deniz hamamları yapıldı. Birbirinden uzak, ses işitilmeyecek, dışardan içerisi, içerden de dışarı gözükmeyecek şekilde yapılan ve bugünkü plajların yerini alan bu hamamlara "*Deniz Hamamları*" veya "*Derya Hamamı*" denirdi¹.

Kadınların da denize girme ihtimali olan yerlerde, erkek ve kadınlar için çifte hamamlar kurulurdu. Deniz hamamları yaz aylarında başlayıp, Eylül ayının sonuna kadar devam ederdi. Eskiden İstanbul halkı denize girme zamanını da "*Karpuz kabuğu denize düşmeyince girilmez*" diyerek tesbit ederdi. Bu sözün altında ise halk; "*Su ısınmayınca denize girilmez*" hikmetini gizlemişti². En uygun denize girme saati ise; 9-11 ile, öğleden sonra 14-19 arası olarak belirlenmişti.

b. Tarihçesi:

İstanbul'da XIX. asrın ortalarına kadar, yetişkin erkek ve erkek çocukları denize girerlerken; etrafında ve civarında Müslüman evleri bulunmayan yerleri tercih etmişler; açıkta soyunup, tıpkı sıcağın hamamlarında olduğu gibi bir peştemal sarınarak renkli ve desenli iç donları ile deniz banyosu yapmışlardır. Dîvan edebiyatında, denize girmiş güzeller için yazılmış, rindâne ve kalen-

derâne bir çok şiirler vardır. Bu konuda en güzel tasvirleri XVII. asrın büyük muharriri Evliyâ Çelebi yapmıştır. O usta kalem Salacak sâhilini ve Kağıthane Deresi mesîre yerlerini tarif ederken şöyle demektedir: "*Nice bîn dilberân mâh-ı Temmuzda deryâda çimerler. Mukaşşar bâdâm (kabuğu soyulmuş bâdem) gül pembe misâl vücud-ı nâzenin nilgün (kırmızı) ibrişim futalara (peştemallara) sarup mâhiler (balıklar) gibi gavaslık ederler (denize dalarlar)*"³.

Kalender adında bir halk şâirinin Çardak İs-kelesi Yeniçeri Kahvehânesi yanında yazılmış yirmi kıt'alık bir destanı vardır. Bu destanda İstanbul'da denize girenlerden bahsedilmektedir⁴. Gene XVII. yüzyılda yazılmış olduğu söylenen bir şiirde, güzellerin denize girdiğinden söz edilmektedir⁵. İlk deniz hamamının hangi yıl, nerede ve kimin tara-

* Bu konuda, Kamil Şahin tarafından **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi**, "Deniz Hamamı" maddesi C.IX, s.155'de kısa bir özet bulunmaktadır.

1. Osman Nûri Ergin, **Mecelle-i Umûr-ı Belediye**, Dersaadet, 1330, c.II, s.631.
2. Reşad Ekrem Koçu, **Deniz Hamamları**, **İstanbul Ansiklopedisi**, Koçu Yayınları, İstanbul 1966, c.VIII, s.4412.
3. Evliyâ Çelebi, **Seyahatnâme**, İkdâm Matbaası, İstanbul, 1314, c.I, s.482; Haluk Y.Şehsuvaroğlu, **Kağıthane Mesîresi**, **Asırlar Boyunca İstanbul**, **Cumhuriyet Gazetesi** İlavesi, 1949, s.94.
4. Reşad Ekrem Koçu, **a.g.e.**, C. VIII, s.4439. *Kurulu kurbinde deniz hamamı İstanbul'u tutmuş şöhreti nâmı Görürsün üryân nice gül endâmı Her biri bir semtin mehpâresi*

*Kimi Kebûterdir atar taklayı
Kiminde gör bıçkın edâyı
Belde al futayla yüz mehlikâyı
İstanbul'un kumrîi âvâresi*

5. R.E.Koçu, **a.g.e.**, s.4439. *Edirne Tunca suyunda Bursa'nın kaplucasında İstanbul Kumkapusunda Deniz Melekleri oynar.*

findan kurulduğu kesin olarak bilinmediği ifade edilmektedir. Ancak resmî kaynaklardan, İstanbul'da ilk deniz hamamlarının XIX. asır ortalarında yapıldığını öğrenmekteyiz. Bundan dolayı deniz hamamları XIX. asrın İstanbul'a getirdiği bir yeniliktir.

Kalender isimli halk şairinin, Çardak İskeleyi Yeniçeri Kahvehanesi yanında bir deniz hamamının varlığından söz edilmektedir. Merhum Reşad Ekrem Koçu bu destandaki geçen deniz hamamı hakkında şöyle demektedir :

"Biz bu destanın devrinde değil 1826'lar-
dan, Yeniçeri Ocağı'nın kaldırılmasına kadar,
hatta çok daha sonra devam edegelen hatıra-
lar dinlenerek yazıldığını tahmin ediyoruz. Bu-
na rağmen İstanbul'un ilk deniz hamamı ola-
rak Çardak İskeleyi Hamamı'nı göstermek, tari-
hini de 1826 ile 1850 arasında geçen çeyrek
asır içinde tesbit etmek belki mümkündür. Eminönü-Karaköy arasındaki Eskiköprü'nün
başına yakın ve Haliç tarafında bir deniz hama-
mı yapılmış olması da, İstanbul'un ilk deniz ha-
mamı olan Çardak İskeleyi Hamamı'nın hatıra-
sının devam ettirilmesi gibi görünür. İkinci de-
niz hamamının Salıpazarı sahilinde olduğunu
tahmin ediyoruz" diye bildirmektedir⁶.

Reşad Ekrem Koçu'nun bu tesbitlerine uy-
gun düşen bir tarihi de biz tesbit etmiş bulunuyor-
uz. Beşiktaş Deniz Arşivi'ndeki 24 Rebülevvel
1263/11 Nisan 1847 tarihli bir belgede şöyle de-
nilmektedir: "Baron isimli bir zımmî Karaköy ile
Tersâne arasında Yeniköprü'ye bağlı ve kapusu
da köprüye açılmak üzere bir deniz hamamı
(deryâ hamamı) yapmak üzere müracaat etmiş-
tir. Bu teklif Bahriye Meclisince görüşülüp ka-
rara bağlanmıştır. Sonuçta hamamın büyük bir
binâ şeklinde olup, ticâret gemilerinin giriş ve
çıkışlarında engel teşkil edeceğinden, hama-
mın gelirinden de hazineye büyük bir gelir sağ-
layacağı düşünülmüş, bu gelirin de bir yabancı
zımmî'nin eline geçeceğinden dolayı, söz konu-
su hamamın başka bir yere yapılmasına müsa-
de edilmiştir." Biz gene bu belgeden, iki tane ha-
mamın daha bu bölgede olduğunu öğrenmek-
teyiz⁷. Böyle bir hamamın bu tarihlerde yapılmış
olması, Reşad Ekrem Koçu'nun verdiği iki tarih
arasında ve Karaköy Köprüsü yanında bulunması,
İstanbul'un ilk deniz hamamının da buradaki ha-
mamlar olduğu kanaatimizi pekiştirmektedir. Bir
başka arşiv belgesinde ise; 7 Muharrem 1287/15
Temmuz 1861 tarihli bir yazıda, yaz aylarında Ha-
liç'de denize girmeler dolayısıyla ölüm olaylarının
meydana geldiğinden bahsedilmektedir. Bu sebe-
le de deniz hamamlarının yapılması ve bu hamam-
ların gelirinden de hazineye büyük bir gelir kayna-
ğı temin edileceği düşünülmüştür. Şûrâ-i Bahri ise,
verdiği kararda; Tersâne-i Âmire tarafında yeterin-
ce hamam inşa edilmiş olduğundan, izinsiz ve gay-
ri resmî olarak yapılan hamamların zaptiyece en-
gel olunup, İstanbul'un Boğaziçi, Üsküdar, Kum-
kapı ve diğer bölgelerde kurulmasını tavsiye ettiği
görülmüştür⁸.

İstanbul'da resmî olarak deniz hamamlarının
nerelerde kurulacağı daha sonra Şehremânetince
tesbit edilmiştir. Bu konu ile ilgili olarak da, 6 Sa-
fer 1292/14 Mart 1875 tarihinde, 16 madde ve
üç bölümden meydana gelen bir "Umûmî Deniz
Hamamları Nizamnâmesi" çıkarılmıştır⁹. Reşad
Ekrem Koçu bu Nizamnâme'den hiç bahsetme-
mektedir. Söz konusu nizamnameye göre; umûma
açık yerlerde denize girmek yasaklanmış olduğun-
dan, deniz kenarlarında evleri ve yalıları bulunan-
lar, bu yasaklara uymak zorundadırlar. Bu sebeble
deniz kenarlarında yalı ve evleri olanlar dahi deniz
hamamları yapmak mecbûriyetindedirler, denil-
mektedir. Biz böylece ilk resmî "Deniz Hamam-
larının" bu tarihlerden itibaren yapıldığını gör-
mekteyiz.

İstanbul'da denize girilebilecek münâsip yer-
ler, Pendik'den Kalamış'a kadar olan sâhilin kum-
sal yerleri, Florya sâhilleri, adaların lodosa nâzır
olan yerleri olarak gösterilmiştir¹⁰. Bunların içeri-
sinde en şöhretli yerlerden birisi ise Kumkapı
sâhili olarak tesbit edilmiştir.

Deniz hamamları, kendileri için belirlenmiş
olan düzeni, mütâkere döneminde kaybetmiştir.
Bu sırada İngilizler, Florya'da kadın-erkek müşte-
rek girilen bir pilaj kurmuşlardır. Yabancıların İs-
tambul'u terketmelerinden sonra ise, bu müşterek
girilen plajlar konusu, büyük münakaşalara sebep
olmuştur. Sebilürreşad'ın 609 numaralı ve 21 Zil-
hicce 1342/24 Temmuz 1924 tarihli nüshasında
Y.A.inzalı "Muhtelit Deniz Hamamları" (s.168-
169) başlıklı bir makalede konu ile ilgili geniş bilgi-
ler bulmaktayız. Buna göre o zamanki İstanbul
vâlisi Florya'da kadınlara mahsus ayrı bir deniz ha-
mamına müsaade etmekle birlikte, kadın-erkek
müşterek olarak girilen deniz hamamı / plajın da
varlığının korunmasını kabul etmiştir. Böylece De-
niz Hamamları geleneği de tarihe karışmıştır. Gün-
ümüzde İstanbul'un eski deniz hamamlarından
hiçbir iz kalmamıştır. 1940'lı yıllara kadar kalıntıla-
rı bulunan biri Bostancı'da diğeri Moda'da iki yer
her ne kadar deniz hamamı adını taşıyor ise de,
buraların İstanbul'un eski deniz hamamları ile bir
ilgisi kalmamıştır. Bostancı Deniz Hamamı, eski
hamamlara şeklen benzer gibidir. Fakat Moda De-
niz Hamamı, hiçbir yönden eski hamam tipi ile il-
gisi olmayan, kendisine has güzellikte ve azamet-
te bir müessesedir¹¹.

6. R.E.Koçu, a.g.e., s. 4439.

7. Beşiktaş Askeri Deniz Arşivi, Defter IV, s.84 c

8. Beşiktaş Deniz Müzesi, Tarihî Deniz Arşivi, Şûrâ-i Bahri
Bölümü, Defter 36, s.200^a

9. Osman Nûri Ergin, **Mecelle-i Umûr-ı Belediye**,
Dersaadet, 1330, c.II, s.631.

10. Ali Şükrü Şavlı, Güneş ve Deniz Banyoları, **Aylık An-
siklopedi**, İstanbul, 1945, C.I, s.84; Necdet Rüşdü,
Büyük Gazete, sayı.91, s.6,19 Temmuz 1928.;
Sâhilin eğlencesi tamam olsun diyerek
Bir köşe ayırmışlar hamamı olsun diyerek

11. R.E.Koçu, a.g.e., 4440.

Yakın zamanlara kadar isimleri sadece bazı sokaklarda görülen bu deniz hamamlarının, günümüzde isimleri de kaybolup tarihe karışmıştır. İşte bunlardan birisi de, Çengelköy'de bulunmaktaydı. İstanbul Belediyesi'nin 1934 Şehir Rehberi'ne göre; Boğaziçi'nde Çengelköy'ün sokaklarından Havuzbaşı mevkiinde, Çengelköyü caddesi ile deniz arasında uzanır, uzunca bir çıkmaz sokaktır. Şu anda bu sokağın da isminin değişmiş olduğu görülmektedir.

Son zamanlarda bazı mecmua ve dergilerde isimleri geçen deniz hamamlarının ise, eski deniz hamamlarıyla hiçbir alakası yoktur. Bunlar son dönemlere ait yeni plajlarla ilgili bilgilerdir¹².

c. Deniz Hamamlarının Plân ve Mîmarsî:

Reşad Ekrem Koçu deniz hamamlarının genel şekillerini şöyle belirlemektedir. Deniz dibine çakılan kazıklar üzerinde inşa edilen deniz hamamı, suyu derin sâhilde ve hemen oracıkta kurulur ve deniz hamamına, kara dan bir köprücük ile geçilip girilir. Sığ sâhillerde ise, istenilen derinliği buluncaya kadar açıkta kurulur ve sâhilden hamama, yine kazıklar üstünde çatılmış bir tahta köprü ile girilirdi¹³.

Deniz hamamları akıntılı sularda kazıklar üstünde ahşap olarak suya dayanır. çürümez kerestelerle kurulurdu¹⁴. Hamamların derinlikleri genellikle iki arşın boyunda olurdu. Bu hamamların içerden ortası havuz halinde, yandan deniz yüzünde üstü tahta perde ile kapatılmış, dışarıdan içi görülmez, içerde yüzen, yıkananlar da dışarısını görmezdi. Hamamlar, deniz üstünde süslü-zarif odacıklar şeklindeydi. Bir deniz hamamı kaba bir benzetme ile, kazıklar üzerine konmuş gâyet muazzam bir ambalaj sandığına benzerdi. Bu hamamlar pitoresk ahşap yapıları, üstlerinde kocaman donanma bayrakları gibi sallanan siyahlı, kırmızılı ve sarı renkli peştemalları ile, güzel bir görünüm arzederdi. Salaşların (tahtadan yapılmış barakaların) tepesine gerilmiş çamaşır iplerindeki hamam peştemalları kurumak için çırpınıp dururdu. Şiddetli Lodoslarda yerlerinden koparlar ve yıkılırlardı. Deniz Hamamlarının üstüne branda bezleri serilirdi (Resim: 1).

Çeşitli renklerdeki peştemalları ile eski deniz hamamları; ressamlarımız için de câzip bir konu olmuştur. Halil Paşa ile Münip Beylerin *Deniz Hamamı* adını taşıyan çok güzel birer tablosu vardır.

İlk kurulmaya başladıkları tarihten itibaren deniz hamamları husûsî ve umûmî olmak üzere iki kısma ayrılmaktadır.

1. Husûsî Hamamlar : Bu hamamlar şahıslar tarafından yalıların önünde kurulur ve yalı tam denizin kenarında ise, hemen yanbaşında, eğer yalının önünde rihtimli bir saha varsa bunun önünde inşa edilirdi. Bu hamamlar sonbahar gelince artık bir daha bozulmazdı. Baharda denizin tahribatı tamir edilir ve dışı ve içi boyanırdı.

Husûsî deniz hamamlarının bina şekli, büyüklüğü, dışının süsü, içinin konforu, yalı sâhibinin zevkine bağlı olarak yapılırdı.

2. Umûmî Hamamlar: Umûmî deniz hamamları önce erkek ve kadınlar için olmak üzere ikiye, sonra da kendi aralarında üç sınıfa ayrılırlardı. Bazı yerlerde yalnız erkeklere mahsus olurdu. Moda, Beylerbeyi, Eski köprü, Hamam İskeleyi ve Paşa Bahçesi gibi yerlerde yalnız erkekler için yapılmıştı. Umûmî deniz hamamları büyüklükleri ve inşa tarzları itibarıyla de üçe ayrılır, birinci sınıf deniz hamamının içinde birisi umûmî ve ikincisi husûsî olmak üzere iki tane havuzu bulunurdu. Odaları ve odaların önünde gezinti yeri, yani havuzun etrafında odaların gezinti mahalleri bulunurdu. Bir kahvehane ile suları kesinlikle deniz hamamının sularına karışmayacak şekilde bir helâsi mevcuttu.

Bazı semtlerde birbirinden uzak olarak, kadın ve erkek hamamları aynı zamanda inşa edilirdi. İki hamam arasındaki mesâfe, kadınlar hamamındaki seslerin, erkekler hamamından işitilmeyeceği esası ile tesbit edilirdi¹⁵.

Erkekler hamamının sınırını aşp, kadınlar hamamı bölgesine geçmek isteyenler olursa, Polis bunlara engel olurdu. Bunun için erkekler hamamı ile kadınlar arasında polis sandalı devamlı mekik dökürdü. Çünkü erkeklerin kadınlar hamamı bölgesine geçmesi kesinlikle yasaktı.

Erkekler hamamının kadınlar hamamından farkı ise; hamamın dışında, firdolayı ikinci bir balkon-yolun bulunmasıdır. Gençler buradan denize atlarlar, eğer kenarına peyke de yapılmış ise, otururlar ve güneşlerlerdi. Erkekler ve oğlan çocukları denize hamamdan girerler, tahta perde altından dışarı çıkarlardı. Hanımlar her ne kadar iyi yüzme bilseler dahi, kesinlikle tahta perde altından dışarı çıkmaları yasaktı.

Üç sınıf olan deniz hamamlarının plân durumu şöyledir:

1.Sınıf Hamam:

1. Hamamın boyu	:40 zira ¹⁶
2. Hamamın Eni	:24 zira'
3. Umûmî Havuzun boyu	:30 zira'
4. Umûmî Havuzun Eni	:14 zira'
5. Husûsî Havuz	:12 zira'
6. Oda sayısı	:30 tane

12. Resimli Ay Mecmuası, 1341, Nr.7; Ergün Hıçılmaz, *Deniz Hamamları*, Star, 19 Temmuz 1992, Yıl.I, sayı.40, s.32; *Büyük Gazete*, 12 Temmuz 1928, Nr.90,s.11,s.6

13. R.E.Koçu, a.g.e., s.4440.

14. Umûmî Deniz Hamamları Hakkında Nizamname, Ek.1,mad.7

15. R.E.Koçu, a.g.e., s.4439.

16. Zira' :Aşın kelimesinin Arapça karşılığı olup 75,8 cm.dir. (Bak.TDV, *İslâm Ansiklopedisi*, C.III, s.412)

7. Sofa	:1 tane
8. Kahvehâne	:1 tane
9. Helâ	:1 tane

II. Sınıf Hamam:

1. Boyu	:32 arşın ¹⁷
2. Eni	:22 arşın
3. Havuzun boyu	:22 arşın
4. Oda sayısı	:20 adet
5. Sofa	:1 adet
6. Kahvehâne	:1 adet
7. Helâ	:1 adet

III. Sınıf Hamam:

1. Boyu	:28 arşın
2. Eni	:20 arşın
3. Havuzun boyu	:18 arşın
4. Havuzun eni	:18 arşın
5. Oda sayısı	:15 tane
6. Sofa	:1 tane
7. Kahvehâne	:1 tane
8. Helâ	:1 tane

d. Deniz Hamamlarının bulunduğu Bölgeler:

Deniz hamamları 6 Safer 1292/ 14 Mart 1875 tarihinde çıkarılan Nizamname'ye göre; 34 tane erkekler için, 28 tane de kadınlara ait olmak üzere, İstanbul'un çeşitli semtlerinde ve sayıları ileride artırılmak üzere 62 tane yaptırılmıştır. 1869 senesinde Rikâb-ı Hümayûn bölükleriyle diğer saray görevlileri için de ayrıca bir deniz hamamı yaptırılmıştır¹⁸. İstanbul'da XIX. yüzyıl ortalarında "Deniz Hamamları" yapılan semtler şunlardır.

Sınıfı	Bulunduğu Bölge	Erkekler için	Kadınlar için
I. Sınıf	Cisr-i Cedîd (Yeni Köprü) ¹⁹	1	yoktur
II. Sınıf	Kadıköy	1	1
	Büyükdere	1	1
	Beşiktaş	1	1
	Büyükdada	1	1
III. Sınıf	Salacak	1	1
	Bebek	1	1
	Kabataş	1	1
	Moda	1	Yoktur
	Üsküdar	1	1
	Beylerbeyi	1	Yoktur
	Çengelköy	1	1

Tarabya	1	1
Yeniköy	1	1
Eskiköprü	1	Yoktur
Çatladıkapi	1	1
Yenikapı	1	1
Ahırkapı	1	1
Üsküdar Ayazma İskelesi	1	1
Heybeliada	1	1
Kuleli	1	1
Beykoz	1	1
Yenimahalle	1	1
İstinye	1	1
Kuruçeşme	1	1
Kumkapı	1	1
Samatya	1	1
Hamam İskelesi	1	Yoktur
Makrî Karyesi (Bakırköy)	1	1
Ayestefanos (Yeşilköy)	1	1
Ortaköy	1	1
Salıpazarı	1	1
Paşa Bahçesi (Paşabahçe)	1	Yoktur
Davud Paşa	1	1
TOPLAM ²⁰	34	28

e. Deniz Hamamlarının İdâresi:

Deniz hamamları 16 Safer 1292 (14 Mart 1875) tarihli Nizamname'ye göre; Şehrenâmeti tarafından idâre olunur ve müzâyede ile ihâl edilir, bir-iki seneliğine kiraya verilir.

Hâlen yürürlükte olan 1580 sayılı Belediye Kanunu'nun, Belediye vazifelerine ait ikinci faslının 15. maddesinin 56. fıkrasında: "Belediyeye ait ılıcaları işletmek, Deniz hamamları ve her nevi yıkanma müesseseleri açmak, açılmasına ruhsat verilenlere nezaret etmek"; "Yeteri kadar parasız halk plajları açmak." Belediyenin görevleri arasında gösterilmiştir.

17. Arşın : Zira' kelimesinin karşılığıdır.

18. R.E.Koçu, Denize Girmiş Güzeller, **İstanbul Ansiklopedisi**, C.VIII, s.4436.

19. Cisr-i Cedîd : Sultan II. Mahmud zamanında, 1837 yılında Azapkapı ile Unkapı arasında bir köprü yapılmıştı. Bu köprü yetersiz kalınca, Sultan I. Abdülmecid zamanında bu günkü Galata Köprüsü yerine 1845'de bir köprü daha yapıldı. Bu köprü daha sonra 1912 senesinde tamamlanan şimdiki durumuna geldi. (Bak. **Ana Britanica Ansiklopedisi**, C.IX, s.234). 1992 yılında Unkapı tarafına yeni bir köprü'nün yapılmasıyla, 1912'de yapılan bu köprü de yıktularak tarihe karışmıştır.

20. Osman Nuri Ergin, **Mecelle-i Umûr-ı Belediye**, C. II, s.63.

Hamamlarda gene şehremâneti tarafından tayin edilmiş birer çavuş bulundurulurdu. Bu çavuşun maaşı da deniz hamamlarının gelirinden karşılanırdı. Hamamın idaresiyle görevli çavuşlardan, erkekler hamamında palabıyıklı bir çavuş, kadınlar hamamında ise biraz yaşlıca bir bayan bulunurdu. Bu görevliler buralarda meydana gelecek nizam, intizama ve genel ahlaka aykırı hareketlerin meydana gelmesine engel olurlardı. 26 Cemaziyelâhîr 1266 (9 Mayıs 1850) tarihli bir talimatnâmede, Fenerbahçe'de denize giren kadınları kayıkla deniz tarafından gelerek seyretmeye teşebbüs eden erkeklerle zabitanın engel olması gereği hatırlatılmaktadır (Başbakanlık Arşivi, İrâde, Meclis-i Vâlâ. 4978).

Hamamların içindeki soyunma yerleri umûmî ve husûsî localar olarak iki sınıf olarak ayrılmıştı. Husûsî localardan denize girmek isteyenler, ister takımı hamamdan alsın, isterse almasın nühâs-ı akçe (bakır akçe) olarak üç akçe, umûma mahsus olan havuza takımı hamamlardan alıp girenlerden ise ikişer, kendi takımıyla yıkananlardan birer kuruş ücret alınması kararlaştırılmıştı. Subay, zaptiye, mülâzım ve yüzbaşılar ile küçük çocuklardan, yukarıda tesbit edilmiş olan ücretin yarısı, çavuşa kadar olan askerlerden ise, onar para ücret alınması 1875 yılı itibariyle tesbit edilmişti²¹.

Hamamlarda içki içmek ve satmak kesinlikle yasak olduğu gibi, sarhoş olarak hamama gelenler de kabul edilmezdi. Yalnız limonata ve yiyecek basit şeyler satılabilirdi²². Yüzme bilmeyenler için bir öğretmen tayin edilir, ayrıca havuzun kenarlarına halatlar gerilir ve yüzme bilmeyenler bu halatlardan tutarak yüzerlerdi (Anlatan: Şükran Şilar, 1916 doğumlu ve Kumkapı Deniz Hamamı hakkındaki intibaları). Müşteriler için kullanılmak üzere yeteri kadar uzun donlar, havlular, çıkmalar ve peştemallar bulundurulurdu.

Hamamlardan elde edilen gelir lüzumlu görülen yerlere sarfedilirdi. Nitekim 3 Ramazan 1313/17 Şubat 1896'da, devlet tarafından işletilen ve Karaköy köprüsüne bağlı olan hamamlardan elde edilen gelirin, aynı yıllarda meydana gelen Anadolu ve Halep felaketzedelerine tahsisi öngörülmüştü²³.

f. Deniz Hamamı Kıyâfetleri:

Osmanlı döneminin sonlarına doğru, Müslüman-Türk kadın ve erkeği deniz hamamlarına girerlerken, özel *Deniz Kıyâfetleri* kullanmışlardır. Müslüman-Türk kadını ve kızı örtü altında iken, yani üryan vücudu değil saçının teli bile gözükmediği devirlerde, ancak kapalı deniz hamamlarında denize girebilmişlerdir²⁴. Mayo ise, plajların yapılmaya başladığı Cumhuriyet döneminden sonra kullanılmaya başlanmıştır.

1. *Erkekler için deniz kıyâfetleri*: Deniz hamamlarına girmek isteyen Müslüman erkekler için deniz kıyâfeti; göbek altından diz kapakları altına kadar olan kısmı kaplardı. Vücut azaları belli

olmayacak şekilde uzun donlar olarak belirlenmiştir. Bunun sebebi ise, yüce dinimizin erkeklerin göbeği ile diz kapakları altına kadar olan yerleri, erkeğin avret mahali olarak sayılmış olmasındandır. Çünkü Kur'an-ı Kerim'de : "Ey Muhammed ! Mü'min erkeklere de söyle : Gözlerini bakılması yasak olandan çevirsinler, mahrem yerlerini korusunlar. Bu onların arınmasını daha iyi sağlar..." buyurulmaktadır²⁵. Peygamberimiz de (s.a.s.), bir Hadis-i Şeriflerinde : "Erkeğin göbeği altından diz kapakları altına kadar olan kısmı avret yeridir" buyurmuşlardır²⁶. Bundan dolayı deniz hamamlarında birer örnek olmak üzere, uzun donlar veya peştemallar bulundurulurdu. Bugünkü *pehlivan kisbetleri* de bu esesasa göre ayarlanmış, bu ölçü ve uzunlukta yapılmıştır.

2. *Kadınlar için deniz kıyâfetleri*: Deniz hamamlarının yapılmaya başlandığı XIX. asrın ortalarından sonra, Müslüman-Türk kadınları denize, kapalı deniz hamamlarında girerken dahi, özel deniz kıyâfetleri ile girebilmişlerdir. Bu özel elbiseler; ya boğazdan ayak bileklerine kadar uzanan bir gecelik gömleği, yahut da, **Denizlik** adı verilen çiçekli basmalardan dikilmiş, vücut azaları belli olmayacak şekilde özel bir elbiselerdir.

Bir bulüz ile bir dondan meydana gelen "**Denizlik**" kapalı bir kisve idi. Donun en kısası diz kapağı altına kadar inerdi. Baldırları da kısmen, don paçalarına dikilen danteller veya kırmalı süsler örterdi²⁷ (Resim: 2). Göğüslük bulüzün yakası kapalı, kolları da dirseğe kadar inerdi. Denizlik bâzen bulüz ve don etekli, zamanımızdaki işçi-amele tulumları kesiminde yapılırdı.

İşte böylece kadının, kızın şekli ne olursa olsun, plajlarda veya herhangi bir deniz kenarlarında erkek gözleri önünde, yan çıplak denize gimesi, yüzmesi, eğlenmesi önlenmiştir. Bu konuda Yüce Dinimiz İslam'ın koymuş olduğu ilâhî yasaklardan birisi de şöyledir: "Mü'min kadınlara da söyle: Gözlerini bakılması yasak olandan çevirsinler, iffetlerini korusunlar. Süslerini, kendiliğinden görünen kısmı müstesna, açmasınlar..." Buyurulmuştur²⁸. Bu nedenle gerek Kur'an-ı Kerim'de zikredilen âyet-i kerimeler, gerekse Peygamberimiz (s.a.s.) tarafından bildirilen Hadis-i Şeriflerde, kadın ve erkeğin; açılması, gösterilmesi ve bakılması yasak olan yerleri, izin verilenler hariç yasaklanmıştır.

21. Deniz Hamamları Nizamnâmesi, Ek. 1, mad. 13.

22. Deniz Hamamları Nizamnâmesi, Ek. 1, mad. 11.

23. Beşiktaş Deniz Müzesi, Tarihî Deniz Arşivi, Şûra-i Bahri Bölümü, Defter 486, s. 8^a

24. R.E.Koçu, Denize Girmiş Güzeller, *İstanbul Ansiklopedisi*, C. VIII, s. 4435, 4445.

25. Kur'an-ı Kerim, En-Nûr, Â. 30.

26. Kemoleddin İbn Hümmâm, *Fethu'l-Kadîr*, Mısır, Ofset, C. X, s. 27.

27. R.E.Koçu, a.g.e., s. 4440.

28. Kur'an-ı Kerim, En-Nûr, Â. 31.

Peygamberimiz de : "Cehennemliklerden iki sınıf vardır ki ben bunları (dünyada henüz) görmedim : Birincisi yanlarında bulunan öküz kuyruğu gibi kırbaçlarla halkı dögen kimseler, ikincisi giyinmiş-çıplak (kalçasını) oynatan, salınarak yürüyen başları salınan deve hörgücü gibi kadınlardır; bunlar cennete giremezler, onun kokusunu da alamazlar, halbuki onun kokusu; çok uzak mesafelerden alınır" buyurulmaktadır²⁹. Bundan dolayı müslüman ve gayri müslim kadınların, erkeklerin gözleri önünde denize girmesi; iffet, ahlâk ve anıme huzuru için son döneme kadar yasaklanmıştır. İşte bundan dolayıdır ki kadınların tesettürü-örtünmeleriyle ilgili olarak da Osmanlı döneminde zaman zaman hükümler çıkarılmıştır (Ek:2).

g. Avrupa'da Deniz Hamamları:

Avrupa'da deniz hamamları deyince akla bizdeki gibi, üstü ve etrafı kapalı muhafazalı yerler gelmemelidir. Halk burada açıkta ve kum üstünde yıkanır. O zamanki mecmualara göz atmak fırsatını bulanlar, deniz sefası yapanları ilk önce Fransa'nın Trouville ve Belçika'nın Qostende plajlarında görmüşlerdir.

Servet-i Fünûn da çıkan bir yazıda Belçika'nın Qostende plajlarından bahsedilirken şöyle denilmektedir: "Halk buralarda açıkta ve kum üstünde yıkanır. Elbiseleri koymak ve çıktıkları vakit muhafaza olunmak üzere, tekerlekli kulüpleri kiralarlar. Önce baş taraftaki idârehaneden bir bilet ile havlularını alarak kulüplerden birine girerlerdi. Sonra kulübeye bir at bağlarlar; görevli kamçısının ucu ile bir defa kapıya vurur. Bundan maksat hareket edeceğiz, oturunuz demektir (Resim:3). Hayvan sürülür, kulübe ta denizin kenarına kadar gider. Orada hayvanı çözüp, görevli geri döner". Bazı yazarların dediği gibi bu kulübelerin sabit olmasının sebebinin "Meddücezir" olayı ile ilgili olması gerekir³⁰. Bu ancak o zamanki, terbiyenin bir gereği olarak düşünülmesi daha uygun olur görüşündeyiz. Çünkü eskiden Avrupa'da plajlara girilirken kapalı bir elbise ile girilirdi. Ancak II. Dünya savaşından sonra bugünkü duruma gelmiştir.

Kulübesinde soyunan adam; plajlarıyla meşhûr olan Belçika'nın Qostende plajlarında kadın ve erkek omuzlarından itibaren diz kapaklarına kadar örten bir fanile giyerek, kadın ve erkek birlikte denize atlayıverirlerdi³¹. Denize girenler kulübesinin numarasını bellemek zorundaydı. Yoksa dönüşünde, kulübesinin hangisi olduğunu bilemezdi. Bu renkli ve ilgi çekici görüntüde nazarı dikkati celbeden en önemli unsur plaj kıyafetleriydi. Kumsallarda koca koca şemsiyeler, izbandud yapılı iri cüsseli denizciler bulunurdu.

h. Denize Girmenin Faydaları:

Deniz, güneş ve kum üçlüsünün faydaları konusunda bir çok eserler yazılmıştır³². Bizde denize girmek; yıkanmak, yüzmeyi öğrenmek ve bu-

nun yanında denizin suyundan, kumundan ve güneşinden istifade etmek maksadıyladır. Bilinçli yapıldığı zaman faydadan hâli değildir. Bilgisizce yapılırsa, bir çok sakıncaları ve zararları hatta hastalıkları da beraberinde getirir. Yüzme konusunda Peygamberimiz de (s.a.s.) şöyle buyurmuşlardır: "Allah'ı anma dışında kalan herşey eğlence ve gaflettir; ancak dört şey müstesnâ: Kişinin hedefler arasında gidip-gelmesi (Atıcılık), eşiyle oynaması ve yüzme öğrenmesi" buyurarak yüzmeyi teşvik etmişlerdir³³.

Avrupalılarda denize girmek; bizdeki gibi denizin kumundan, suyundan ve güneşinden istifade etmek maksadıyla değildir. Servet-i Fünûn'da çıkan yazıda "Avrupalılarda denize girmek bir bahânedir. Onlarda denize girmek zevk, eğlenme ve çeşitli sefahatlere düşmek içindir" denilmektedir³⁴.

Fransızlar'ın ünlü ansiklopedilerinden Akademi Sözlüğü'nün 1718 tarihli baskısında, Deniz Banyosu maddesinde şu satırlara rastlanır: "Kuduz bir köpek tarafından ısırılan kimseyi tedavi etmek için en etkili usuldür" denilmektedir. (Çeviren: Enver Gutel, Deniz Banyoları, **Hayat Tarih Mecmuası**, yıl 1, C.II, sayı 7, sayfa 67, tarih 1965).

Sonuç :

Tarih boyunca bir çok milletlere san'at, medeniyet ve ilmi sahada öncülük etmiş olan Müslüman Türkler, Anadolu'da çok sayıda ve değişik türde san'at eserleri meydana getirmişlerdir.

Yüce Allah'ın (c.c.) kendisine vermiş olduğu sayısız ni'metlerden, ilâhî kanunların hududunu aşmamak üzere, faydalanmasını da bilmişlerdir. İşte bu sebeple denizin kumundan, suyundan ve diğer hususlarda faydalanmak sûretiyle deniz hamamları kurmuşlardır. Daha önceleri halk tarafından şurada burada yapılan hamamları hesaba katmayacak olursak, resmî olarak Deniz Hamamları 1847 tarihinden itibaren yapılmaya başlanmış ve 1924'lü yıllardan sonra da Deniz Hamamları geleneği tarihe karışmıştır.

29. Müslim, Kitâbü'l-Cennet, Tahkîk, Fuâd Abdülbâkî, Mat. Dârü'l-Fikr, 1403/1983, IV, s.2192.

30. E.Hiçyılmaz, **Star**, 19 Temmuz 1992, Yıl.1 s.32.

31. **Servet-i Fünûn Gazetesi**, 5 Mart 1308, ikinci sene, C.III, Aaded 65. s.203.

32. Ali Şükrü Şavlı, Güneş ve Deniz Banyoları, **Aylık Ansiklopedi**, İstanbul 1945 C.I, s.82-84; Selâhattin Ali, **Hamamlar, Deniz Hamamları ve Denizde Banyo**, İstanbul, Ayıldız Mat.1334/-1918, s.63; Mustafa Şevki Yanbolulu (Dvvi'l-den Tercüme), İzmir Keşişyan Mat.1324/1908.

33. El-Münâvî, **Feyzü'l-Kadir Şerhu'l-Câmi'us-Sagîr**, Tab.I, Mektebetü'l-Ticâriyye, 1356/1938, C.V, s.23.

34. **Servet-i Fünûn Gazetesi**, 1308/1890, C.III, Numara 65, s.202.

Bu gün san'at tarihi açısından da incelemeye değer gördüğümüz bu deniz hamamları, geçmişteki ecdadımızın, gelecek nesillere en güzel bir hatırası olarak, dâima gönüllerde anılacaktır.

UMUMİ DENİZ HAMAMLARI HAKKINDA NİZAMNAME 16 Safer 1292 (14 Mart 1875)

1. Madde: Deniz Hamamlarının nizamına tevfikân inşâ ve idareleri birer ve nihâyet ikişer seneye mahsus olmak üzere, şehir emâneti tarafından bi'l-müzâyede ihâle ve iltizam olunacaktır.

2. Madde: Hususi olan Deniz Hamamları dahi nizâmı mahsûs ve resmine tevfikân Şehir Emâneti tarafından verilecek ruhsat üzerine tesviye ve inşâ olunacaktır.

3. Madde: Mezkûr Hamamlar üç kısma münkasım olup, icâbı halinde tezyid edilmek üzere şimdilik altmış iki adedden ibaret olacak ve kadınların Denize girmek ihtimali olan yerlerde hamamlar çift olarak yapılacak ve bunların beyni ses işidilmeyecek derecede birbirinden baîd bulunacaktır.

4. Madde: Zikrolunan aksam-ı selâseden birincisinin boyu kırk ve eni yirmi dört ve umûm için bulunacak havuzun boyu otuz ve eni ondört zira' olacağı gibi husûsi olmak üzere oniki kişilik başkaca bir havuz dahi bulunacaktır.

5. Madde: İşbu hamamlardan fevkâlâde olarak umûm için yapılacak hamamın otuz aded locası ve bir büyük sofa yani havuzun etrafında ve locaların önünde gezinti mahali ve bir kahvehâne ile havuza hiçbir sûretle fenalık tecâvüz edip karışmamak üzere helâsi olacak ve bu da Cîsri Cedid'de ve mücerred zükûre mahsus bulunacak.

6. Madde: İşbu hamamlar akıntılı mahale yapılmasıyla beraber bir tarafın derinliği iki arşın ve diğer cânibin amakı altı parmak olduğu halde zemini tahta püşideli ve kenarları parmaklık olarak iki arşın amakında bulunacak tarafı İstanbul'a ve altı parmak olacak ciheti dahi Boğaziçine doğru nâzır bulunacaktır.

7. Madde: İşbu hamamlar suya dayanur sûrette, çürümez keresteden yapılacak ve bu da numaralı birbirine raptolunur ve mevsimi hulûlünde bozulup saklanur sûrette tesviye edilecektir.

8. Madde: aksâm-ı mezkûreden ikincisinin binası boyu otuz iki ve eni yirmi iki ve havuzunun boyu yirmi iki arşın bulunduğu halde husûsi olarak yirmi aded locası ve bir sofa ve kahvehâne ile şerâit-i meşrûtaya tevfikân helâsi bulunacak ve bu kısmın biri zükûra ve diğeri ünâsa mahsus olmak üzere Kadıköyü ve Büyükkada ile Büyükdere ve Beşiktaş'da ikişer bâb olarak yapılacaktır.

9. Madde: Aksâm-ı mezkûreden üçüncüsünün ebniyesi boyu yirmi sekiz ve eni yirmi ve havzının boyu onsekiz ve eni on arşın bulunup onbeşer loca ile bir sofa ve kahvehâne ve şartı muayyen vechile helâsi olduğu halde Salacak ve Bebek ve Ortaköy ve Kabataş, Üsküdar ve Çengelköy ve Tarabya ve Yeniköy ve Salıpazarı ve Eskiköprü ve Dâvudpaşa ve Çatladıkapa ve Yenikapu ve Âhırkapu ve Üsküdar'da Ayazma iskelesi ve Heybeli ve Kuleli ve Beykoz ve Yeni Mahalle ve İstinye ve Kuru Çeşme ve Kumkapu ve Samatya ve Makriköyü ve Ayastefanos'da biri erkeklerle ve biri kadınlara mahsus olarak ikişer ve Modaburnu ve Beylerbeyi ve Eskiköprü ve Paşabahçe ve Hamam iskelesinde yalnız erkekler için birer aded olarak yapılacaktır.

10. Madde: Deniz Hamamlarının haricinde olarak deniz kıyılarında ve açıklarda denize girenler olduğu halde zâbita ve liman idaresi tarafından kemâkân men olunacaktır.

HAMAMLARIN İDÂRE-İ DÂHİLİYESİ

11. Madde: İşbu Deniz Hamamlarında müskirâta dâir aslâ bir şey satılmayup yalnız limonata ve bu gibi sâir meşrûbat-ı âdiye fûruht olunacak ve me'kûlâta müteallik matbûh ve gayri matbûh-ı et'ime bulundurulacaktır. Ve serhoş ve bi-edeb eşhâs olarak gelenler, hamama kabûl olunmayacak ve her bir hamama maâşî hamamlar hâsılâtından te'diye olunmak üzere Şehir Emâneti cânibinden birer çavuş konulup bunlar hilâf-ı nizâm ve muğâyir âdâb-ı umûmiye bir güne hâl ve hareket vukûa getürülmemesine dikkat edecektir.

12. Madde: Hamamlarda müşteriler tarafından istîmâl olunmak üzere verilecek nûmûneye tatbikan kısa donlar ve lüzûmu kadar havlu ve çıkmalar ve peştemâllar bulundurulacağı gibi, yüzme bilmeyenlere istenildiği halde öğretmek üzere bir muallim mevcûd olacaktır.

13. Madde: İşbu hamamlardaki husûsi localarda denize girecekler ister takımı hamamdan alsun isterse almasun nühâs-ı akçe olarak üçer ve umûma mahsus olan havuza takımı hamamlardan alup girenlerden ikişer ve kendi takımıyla yıkananlardan birer kuruş alınacak ve fakat zâbitân-ı askeriye ve zaptiyeden mülâzım ve yüzbaşılar ile küçük çocuklardan mezkûr ücretlerin nisfı ve çavuşa kadar neferât-ı askeriye onar pâre alınacaktır.

HUSÛSİ HAMAMLAR İÇİN

14. Madde: Boğaziçi ve mahâl-i sâirede bulunan yahılar pîşgâhında yapılacak husûsi hamamları herkes istediği keresteden ve talep eylediği şekilde yapabilecek ve fakat altları mutlaka tahta döşenmiş ve cevânib-i erbaası parmaklıklı bulunduğu halde bir buçuk arşundan

ziyâde derinliği olamayacağı gibi tahtında hey'et ve var'ı mutlaka yedinci maddeye muvafık olmak lâzım geleceğinden bu babda olan ta'rifâtı inşâ edecek kalfanın ahz edeceği ruhsat tezkiresine bend-i mezbûr aynıyle yazılacaktır.

15. Madde: Herkes hamamlarını hıyını inşâda şehir emanetine bildirerek nizâmına muvafık inşâ olunmuş idükune ruhsat tezkiresi bulunmadıkça yapamayacak ve yapan olursa şehir emâneti tarafından men edilecektir.

16. Madde: Bu nizâma karşı bir dülger hamam inşâ edecek olur ise kendüsünden cezâ-yı nakdî istihsâlile beraber muhalif nizam hareket etmiş bulunacağı cihetle hakkında mücâzât-ı kânûniyye ifâ edilecektir.

Üç kısma münkasım dokuzuncu bendde muharrer şerâta tufikan mevki'in galebeliğine göre yapılacak Deniz Hamamlarının miktarı ve mahalleriyle envânını mübeyyindir¹.

Ek: 2

İstanbul kadısı fazîletlü Efendi

Tâife-i nisvânın bu esnâda Sa'ad Âbâd ve Karaağaç ve Bahâriye'ye seyr ve temâşâ için gidüb hılâf-ı şer'-i şerif ve muğâyir-i rızâ-i munîf vaz'ı ve hareket ve 'alenen fık u fücür ve fesâda ictisâr etmekte oldukları ihbâr ve tahkik olunmak hasebiyle bu misûllü bi-edebâne harekete cesâret bir vakitte ve'al-el-husûl böyle henkâmda câiz ve münâsib olmadığından başka emr-i Bâri'nin ve rızâ-i bi-men irtizâyı hazreti tâcdârinin dahi vücuhle muğâyir olduğuna binâen tâife-i merkûmeden gerek cum'alarda ve gerek eyyâm-ı sâirede seyr u temâşâ tarikiyle Sa'ad Âbâd ve Karaağaç ve Bahâriye ve Dâvudpaşa Çırpıcıçayırı ve Veli Efendi Çeşmesi ve Mahall-i sâireye bir nefer hatunun salverilmemesi iktizâ edenlere beyaz üzerine fermanlar isdârıyla tenbih ve te'kid olunmuş olmağla imdi bilcümle mahallât imamlarını huzûrunuza celb birle tâife-i nisvânın mâruzzıkr mesîregâhlara gitmeleri yasağ olduğunu herbirisi mahallesine ehâlisine tefhim eylemeleri hususunu etrâfiyle kûş hûşlarına ilkâ ve telkîne ve hılâf-ı emr u ferman hâlât vukû'a gelmesine mezîd ihtimâm ve dikkat eylesün deyü. 21 Rebiulevvel 1227 / 29 Mart 1812²

MUHTELİT DENİZ HAMAMLARI

"Bedbaht İstanbulumuz, bir kaç sene ec-nebi işgâl-i askerisi altında kaldı. kuvve-i işgâliyenin efrâdı ve zâbitânı memleketlerinden, âilelerinde dûr ve mehcûr bulunuyordu. İnsanların geçirdikleri en acı hayat safhalarından biri ve belki birincisi-şüphesiz-gurbet ellerinde geçirdikleri hayat devreleridir. Ve en çok muhtâc-ı teselli olan insanlar gurbettede olan insanlardır. Ordu efrâdı ve zâbitânını uzun

müddet gurbet ellerinde tutabilmek için gurbet elemlerini tahfif edecek, mütehassir gönülleri-zin zevk u sefâ vâsıtalarıyla-avutacak tedbirler ittihâzına lüzum ve ihtiyac var idi. Kuvve-i işgâliye kumandanlıkları bu lüzum ve ihtiyacı derk ve takdîr edecek efrâd ve zâbitân-ı askeri-yelerine zevk u sefâ vâsıtaları bulmakta güçlük çekmediler. Husûsiyla kuvve-i maddiyeleriyle imhâ edemedikleri Türk halkını manevî kuvvetler ile imhâ etmek ihmâl ediliri bir fırsat de-gildi. Türk milletinin sâfiyete-i ahlâkiyesini ifsât etmek berrî ve bahrî kuvvetlerinden daha müessir olacak idi. Bir taşla iki kuş vurmak için, taht-ı işgallerinde bulunan Türk ellerinde kadın ve erkek temas ve ihtilatlarına azamî bir hürriyyet ve serbestî verdiler. Kadın ve erekek-lerin birlikte yıkanmaları için Deniz Hamam-ları ihdâs ettiler. Zavallı kadınlar hem kuvây-ı işgâliye efrâdı ve zâbitânının vâsita-i zevk ve sefâsı olacak, hem de ahlaksızlığın intişâr ve taammümüne tavassut edecek idi. Bu iki emel kuşlarının her ikisini ve hakikaten vurdular. Türk elleri onların işgalleri altında kaldıkça, ricâl ve nisvâmız arasındaki ahlaksızlıkta ala-bildiğine ilerliyordu. Eğer işgâl hadisesi bir müddet daha devam etse idi, Türk milleti beli-ni bir daha doğrultamayacak derecede bir mağlûbiyet-i ma'neviyeye dūcâr olacak idi.

Cenâb-ı Erhamûr-Râhimin Türk milleti-nin Müslümanlığına rahmetti. Halk buyduğı harikalar ile ufku mevcûdiyetimizdeki kâbûs-ı işgâli kaldırdı. bize terettüp eden vazîfe-i hayâtiye, ahlaksızlık eserlerini müessirleriyle berâber hudûd haricine çıkarmak idi. Kendi memleketlerinde açmadıkları halde, bizim binâ-i mevcûdiyetimizi tutuşturup yakacak bir ikondak makamında bırakup gittikleri ahlak-sızlığı derhâl bastırarak umûmî bir işgâl vukû'una meydan vermemek ifasıyla mükellef bulunduğumuz ilk vazîfee-i hayâtiyemiz idi. Fa-kat, biz, bânisi vefât ederek nâtemâm kalmış bir müessese-i hayriyeyi ikmâl eden diğer bir sâhib-i hayır gibi, onların nâkis olarak bırakıp gittikleri ahlaksızlığı ikmâl çalıştık ve maatte-essüf hâlâ da çalışıyoruz !

Akvâl-i celîlesi ef'âl-i seniyyesi gibi birer mu'cize olan seyyidül-Beşer Efendimiz: "En korkunç düşmanınız, kendinize en yakın olan nefsinizdir" buyuruyor. Fertler hakkında îrad buyurulmuş olan bu burhân-ı vahy-i nişânın he-yet-i ictimâiyelere teşmil ve tatbikinde tered-düd edilecek hiç bir cihet yoktur. İşte bizi,

1. Deniz Hamamları hakkında "Nizamnâme" düsturda münderiç değilse de mülgâ Meclis-i Emânetin Nizam Defteri'nde sûreti muharrer 23 Cemâziyel âhir 1289 (1872) tarihli buyrukdu-i âlîde Şûrâ-i Devletçe tetkik ve kabul edilmiş olduğundan bahisle mevki-ı mer'iyete vad'i emredilmiştir. Osman Nuri (Ergin), Mecelle-i Umûr-ı Belediye, Dersaadet, 1330/1914, C.2, s.631-635.
2. Osman Nuri (Ergin), **Mecelle-i Umûr-ı Belediye**, İs-tanbul, 1338/1922, C.1, s.895.

kuvâ-i işgâliyenin sâfiyet-i ahlâkiyemizi ihlâl ve ifsât husûsunda ikmâl edemediği mesâ'iyi hadd-i kemâle erdirmeye çalışmakla kendi mevcûdiyetimize onlardan ziyade düşmanlık etmekte bulunuyoruz. Tercümân-ı teellümât olan sözlerimizi umûmiyettene çıkararak bir hâdise-i husûsiyeye temas ettirelim:

Harp mütârekesi zamanında Filorya'da bir Deniz Hamamı küşâd olunmuş. Orada kadın, erkek karışık olarak yıkanıyorlarmış. Bi't-tab'i erkekler meyânında kuvâ-i işgâliye efrâd ve zâbitânı da beraber bulunuyormuş. Kuvâ-i işgâliye memleketten mündefi' olup gidince, bu deniz Hamamının da bir daha açılmamak üzere kapanılacağı şüphesiz addediliyordu. Bu sene deniz mevsimi hulûl etmeseydi, küşâdına müsaade olunacağı kimsenin hatırından geçmezdi. Meğer mevsim hulûl edince sath-ı bahirde kadın ve erkek bezm safâları kemâ fi's-Sâbık kurulmaya başlamış. Keyfiyet ihaber alan Makarrî Köy (Bakırköy)ün eski kafalı kâimmakâmı makâm-ı vilâyete müracaat ederek men'i için müsaade istemiş. Makâm-ı vilâyet kâimmakâm-ı mûmâileyhin müracaat-ı vâkiasını indî bir gayretkeşlik telakkî ederek Hamamın ke'l-evvel umûma küşâdını tahtı karara karar almış. Mâvakaî gazetelerde okuduk; fakat, gazete haberlerinin sihatlerine kendimizi inandıramadık. hamamın küşâdı için, teşebbüsatta bulunan olabilir, Makâm-ı vilâyette teşebbüsât-ı vâkıya karşı ağız-ı ayn (göz yumma) edebilir; fakat, makâm-ı vilâyet buna doğrudan doğruya karar vermez, diyor idik. Maâm-ı müşârun ileyhe atfolunan karar haberinin tekbî edilmemesi sihat-i ihtimâline kuvvet verdi. Gazeteler bir kaç gün sonra, evvelki haberlerini daha garib yenihaberler ile te'yîd ettiler. Fakat bu def'a ki haberleri evvelki haberlerden ziyâde câlib-i teessür ve teessüf bir mahiyette idi. Vâli Bey Efendi Filoryaya iki memûr-ı mahsûs göndermiş. Sonra bizzat kendisi de giderek bir takım tedbirler ittihaz etmiş Hamamın küşâdı aleyhinde bulunan gazeteler bu tedbirleri memnûniyetle karşılıyordu. Biz de, aynı memnûniyetle tedbirleri tetkika başladık. Netice-i tetkikatımızda anladık ki, Vâli Beyin tedbirleri: Erkeklerle birlikte Deniz hamamına girmek istemeyen kadınların yıkanmaları için ayrı bir mahal istihmâm tefrik ettirmekten, diğer bir mahalliyede yine kadın ve erkeklerin birlikte yıkanmaları için küşâda bulundurmaktan ibâretmiş ! Biz, gazetesinin bu haberlerine yine kendimizi inandıramıyoruz. Eğer doğru ise, keyfiyeti hikmet-i hükûmetle kâbil-i te'lif göremiyoruz. En büyük hikmet-i ubûdiyyet Mahâfetullah olduğu gibi, en büyük hikmet-i hükûmette muhâfaza-i ahlâktır. Mahâfetullah'dan âzâde efrâd ve akvâmda âsâr-ı ubûdiyyet görülemeyeceği gibi, ahlaksız efrâd ve akvâmda dahî intizâm ve inzât-ı idârî te'mîn edilemez. Ahlaksız efrâd ve akvâm ara-

sında idârî, ictimâî ve siyâsî fevzuyetler tevel-lüt eder. Bu fevzuyetler efrâd ve akvâm ile beraber onları intizam ve inzibat altına almak vazifesini teruhte eden hükûmetleri de inkırhaz ve izmihlâle sâik olur. Yaşamak ve re's-i idârelerinde bulundukları hey'et-i ictimâiyeleri yaşatmak isteyen hükûmetler ahlâkî himâye etmek mecbûriyetindedir. Ahlâksızlığın ifsat ve ihlâl ettiği idârî, ictimâî, siyâsî âhenkleri maddi kuvvetler ile tanzim etmek te'mîn-i maksada daima kafi gelmez. Gelip geçici tedbir ve tedâviler müzmin hastalıkların zaman zaman nüks etmesine mâni olamaz. İstibdâd-ı idârî rüesâsı meyânında maarifin ta'mimine aleyhdar bulunanlar az değildir. Fakat, ahlâksızlığın taammümüne lehdâr olan, hiç bir şekli hükûmet rüesây-ı idâriyesine tesâdüf edilemez. Çünkü ahlaksızlığın ta'mimine maarifin taammümünden ziyade dâî tehlike görürler. ahlâksızlık sefine-i hükûmette açılmış bir rahnedir ki eğer derhal tamir edilmezse, yolcularıyla beraber sefine de garik-ı deryây-ı adem olur. Biz sefine-i mevcudiyetimizde mühlîk iki rahne açtık: Biri fuhuş, diğeri sekr. Taaddüd-i zevcât gibi meşrû bir kapıyı kapamak için kânun ve nizâm hazırlamaya çalışırken, umûmhânelerin tevsî, etmesine meydan verdik. Kadınları fuhuş hayatından kurtarmak için maddi fedâkarlıklarda bulunmamız lâzım gelirken, ellerine verdiğimiz fuhuş vesikalarıyla onlardan maddî istifâdeler te'minine kalkıştık. Fuhşun hiç olmazsa, inzâr-ı âmmeden mestûr kalmasını te'mîn etmemiz lâzım gelirken, nâmuslu âilelerin gözleri önünde icrâ olunmasına karşı lâkayt kalıyoruz. hiç olmazsa, münferid ve husûsî bir halde cereyan etmekte bulunan ahlâksızlığın sath-ı deryâda ve inzâr-ı âmmeden gizli kalmayacak bir sûrette müşterek ve umûmi olarak cereyan etmesine resmen müsaade ediyoruz.

Hürriyet-i ictimâiye nâmına, sâir seyyiâtâ eğer doğru ise- müsâmağa gösterilebilir; fakat çınlı çıplak kadın ve erkeklerin birlikte ve apâşikâre olarak icrây-ı ahenk etmelerine hiç bir hükûmet resmen müsaade vermiş değildir. Bizim vâli Bey'in, Filorya'da, düşman-ı mevcûdiyetimizi olan ecânibi kuvâ-i işgâliyesinin küşâd etmiş bulunduğu deniz hamamlarının idâmesine resmen müsaade vermesini hikmet-i hükûmetle kâbil-i te'lif bulamıyoruz. Eğer bu müsaade himâye-i hümiyyet maksadına müstenit ise, hürriyyetin bu derece-i vüs'atini sâir ictimâiyât sahalarına da teşmîl etmek lâzım gelir. Teşmîl edilmese, müsâvât-ı esâs-ı ictimâîsi ihlâl edilmiş olur ki müsâvatsızlık hürriyetsizlikten daha mühlîk bir nakîsa-i ictimâiyedir. Hürriyyet-i ictimâiye ayrı derece-i vüs'atte her sahaya teşmîl olunursa, vâli Beyimiz o zaman, İstanbul gibi her nev'i fertlerin merkez-i ictimâ bulunan bir vilâyette değil, en küçük bir kıyde bile intizâm ve inzibâtı taht-ı te'mine almaktan âciz kalır.

Hükümetler, menâtik-ı hükümetlerinde, herşeyden evvel, mutlak bir hakk,ı hayat te'min etmekle mükellefdirler. Hükümetlerin de ve idârelerini deruhte etmiş bulundukları hey'et-i ictimâiyelerin de hakk,ı hayatları himâye-i hürriyyet nâmına ahlaksızlığa karşı müsâmaha göstermek değil, fezâil-i ahlâkiyeyi himâye nâmına taşkın hürriyetleri tahdid etmektedir. hükümetin ahlaksızlığa müsaadesini veyahut müsâmahasını gören nâmuslu âile rüesâsı ciddi endişelere düşüyor. Ve bu hâlin nasıl bir âkıbete müntehî olacağını yekdiğerinden soruyor. Ahlaksızlık serin' s-sirâye bir vebay,ı ictimâidir.

Tebâyî-i beşeriyeye de pek müsâid bir sâha-i sırayettir. herkes kendi efrâd-ı âilesinin de, bu gün değilse, yarın, ahlaksızlık mikrobiyile aşılanacağından şiddetle korkuyor. Böyle zamanlarda aile reisi bulunduğundan dolayı izhâr-ı me'yûsiyet ediyor. Bu izdivac perhîz-kârlığı devam ve taammüm edecek olursa, âile teşkilatı ve binâen aleyh miktar-ı nüfûsumuz müdhiş sûrette tenâkîsa ma'rûz kalacaktır. Fuhşun günâgün hastalıklarına tutularak ma'nen helak olan efrâdın miktarını izdivâca rağbetsizlik yüzünden husûle gelecek miktar tenakîsa ve serhoşluk yüzünden çürüyen ve daha çürüyecek olan vücutların adedlerini de her iki miktar tenâkus yekûnuna ilâve edince inkiroz ve izmihlâle doğru gitmekte bulunduğumuza hükmetmek ıztırârında kalıyoruz.

Sekr, muhtelif menfezli bir menba-ı şer ve fesattır ki kiminden katl, cerh, darb kanları fışkırır, kiminden iffet ve kesr-i nâmûs çıkıkları nebeân eder, kiminden sirkat, ihtilas, ihtiras, kizb, bühtân, sebb ve şetm gibi süyûl-i mesâib akar, diğre bir menfezinden de gerek efrâd-ı âile arasında ve gerek hey'et-i ictimâiye meyanında imtizacsızlık katreleri sızar. Fuhuş da aynı derecede bir şer ve fesat menbaidir. Bu iki menba' şer ve fesattan cûş ve hurûş edensüyûl,ı dâğıyenin telakkî ettiği millet ve memleketler her ikisinin istilâzede-i mesâibi olur. Bu iki âfetin istiyla ettiği millet ve memleketlerde salah ve felahdan eser kalmaz. Maalesef biz, bugün bu âfetlerin tehlike-i istilasına ma'rûz bulunuyoruz. Ahlaksızlık tûfanından tahfiz için, ne zirvesine yükseleceğimiz bir şâhika-i cebel, ne rûkûbumuza âmâde birsefinemiz, ne de bizi sâhil-i selâmete çıkaracak bir keşîbânımız var. Muhafaza-i mevcûdiyetimiz yalnız meşiyetullahı kalmıştır. Bakalım ne sûretle tecellîsâz olacak.³

MÜZEKKERE

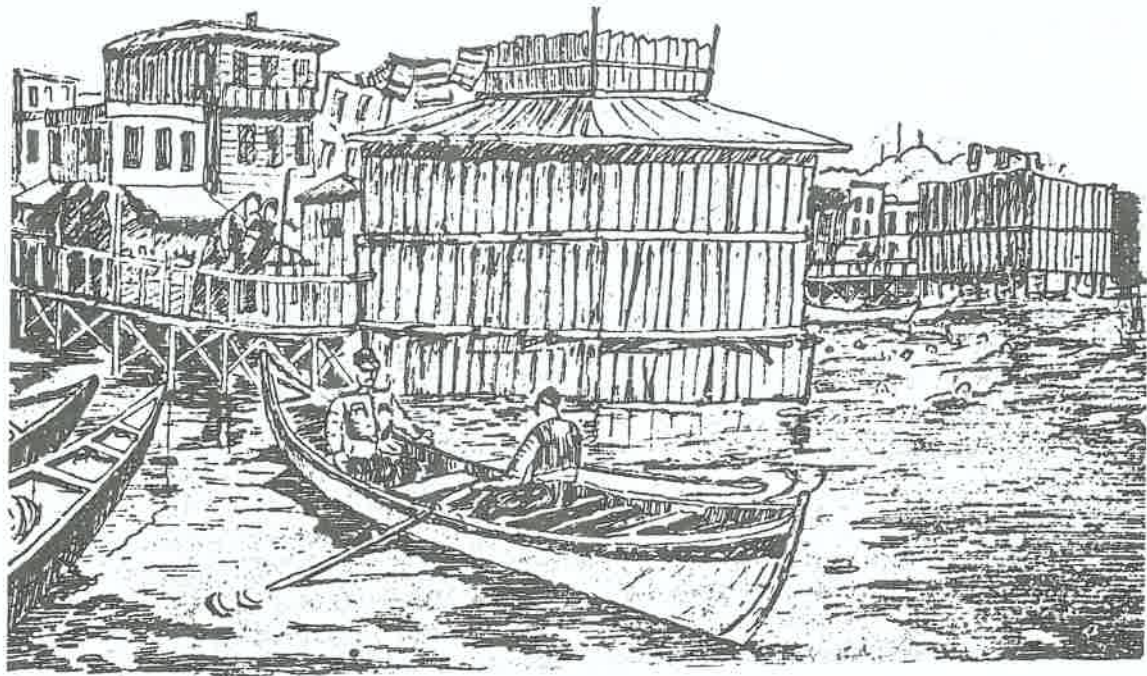
"Baron nâmi zimmî mesârifi kendi tarafından verilmek üzere Cîsri Cedîd ittisalinde bir deryâ hamamı inşâsıyla, kapusu cîsri mezkûrûn küşat olunduğu halde nef-i mîri

hâsıl olacağı beyânıyla ruhsatı hâvî bir kîta' emri-âli itâsı husûsuna Meclis-i Vâlâya bir kîta' arzuhâl takdîmiyle inha ve istid'â eylemiş olduğundan, arzuhâl-i mezkûr mahzûr-ı âlileri buyurularak ol bâbda re'y-i zerrin âsifânelerinin iş'âr ve arzuhâl-i mezkûrun iâde-i destyârî husûsı savb-ı âli-i müşîrânelerine bilvurud meclis-i bahriyyeye itâ buyurulan bir kat'a tezkire-i sâniyeden inhâ (ve) izbâr buyurulmuş olduğundan iktizâsı lede'l-müzakere sûret-i inhâya nazaran hamam-ı mezkûre cesimce bir şey olacağından olvechile cisirler beynine inşâ olunarak Cîsri Cedîd'den kapu küşat olunduğu halde cîsri mezkûre mazarratı mûcip olacağından maadâ süfen-i hümayûn-ı şahane ve tüccar sefinelerinin esnâ-i duhûl ve hurûçlarında sâkatlık vukû bulması me'mûl idüğünden hamam-ı mezkûrun olsûretle cisirler beynine inşâsı mahzûrdan sâlim olamayacağı ve cisirler hâricinde bir münâsib mahalle inşâsında be's görölmez ise de tersâne-i âmirede dahî olvechile iki kîta' hamam mevcut olup bir iki kîta' dahi inşâ olunarak münâsib mahallere keşidesiyle işletildiği sûrette tersâne-i âmire hazîne-i celîlesine menâfi-i vefîre hâsıl olacağı mukaddemâ dahî tezekkür olunmuş olacağı cihetle bu bâbda müsaâde buyurulduğu alde vâridât-ı mezkûre ecnebî yedine geçeceğinden tecvîz olunamaz ise de rehîn rehîn-i ilm âlileri olbâbda emr u fermân hazreti men lehu'l-emrindir. 24 Rebiulâhîr 1262/9 Nisan 1846".⁴

"Mâbeyn-i Hümayûn baş kitâbeti celîlesinde tezkire-i matviyesinde köprüye merbut deniz hamamlarının ba'demâ tâliplerine ihâle olunmayup nezâret-i celîleleriyle şehremâneti celîlesince ta'yin edilecek me'mûrîn-i mahsûsa ma'rifetiyle idâre edilmesi ve hâsîlatının kâmilen Anadolu ve Halep âfetzedegâhına tahsîsiyle bunlara iâne için müteşekkîl olan komisyon-ı âliye irsâl ve teslim edilmesi şerefsudûr buyrularak irâde-i seniyye cenâb,ı hilâfetpenâhî mantûk-ı münîfinden olarak emânet-i müşârun ileyhâya dahiteblig halde olduğu tahrîr ve izbâr olunmuş ve sûret-i irâde-i seniyyenin Şûrâ-i Bahriye celîlesiyle Bahriye muhâsebesine ve Tersâne-i Âmire me'mûrîn-i berriyyesine intihâb ve ta'yini hususda me'mûrîn-i müşârun ileyhâya havâlesi ve mezkûr irâdeli tezkirenin evrâk-ı umûmiye odasında hıfzı lâzım gelmiş olmağla olbâbda. 3 Ramazan 1313. İmzalar."⁵

(Yazarı: Y.A. Rumuzlu Yahya Afif)

3. Sebilürreşad Mecmuası, 21 Zilhicce 1342, C.24, Aded 609, s.168-169.
4. Deniz Müzesi Komutanlığı, Tarihi Deniz Arşivi, Şûrâ-i Bahri Bölümü, Defter IV, Sayfa 84^c
5. Deniz Müzesi Komutanlığı, Tarihi Deniz Arşivi, Şûrâ-i Bahri Bölümü, Defter 36, Sayfa 200^a, Beşiktaş-İstanbul.

Resim 1: Deniz Hamamı (Müfit Fehmi'nin bir resmin'den). Reşat Ekrem Koçu. İstanbul Ansiklopedisi C.VIII. S. 4438.

Resim 2: Eski Deniz Kıyafeti (Aylık Ansiklopedisi C.I.s. 83).

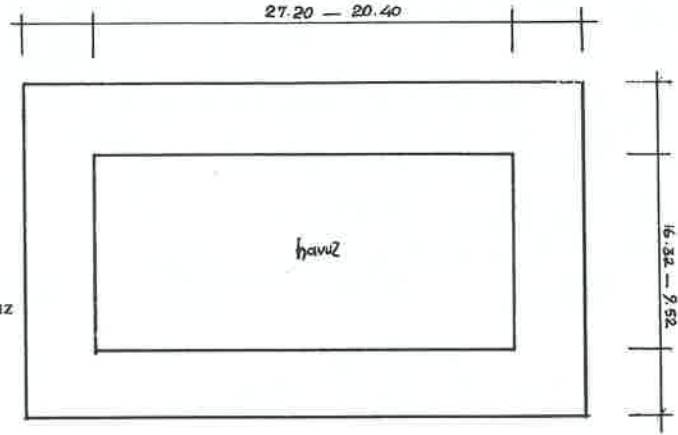
Resim 3: Servet-i Fünun Gazetesi, Numara 65, s. 204

Resim 4: Servet-i Fünun Gazetesi, Numara 65, s. 205

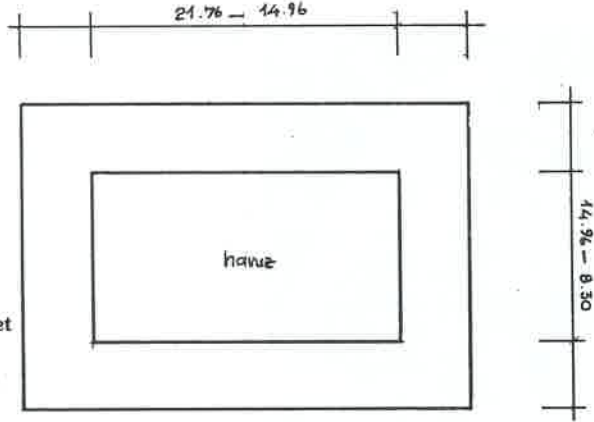
I. Sınıf hamam.

- 12 kişilik hususî havuz
- Oda 30 adet
- Sofa 1 "
- Kahvehâne 1 "
- Helâ 1 "

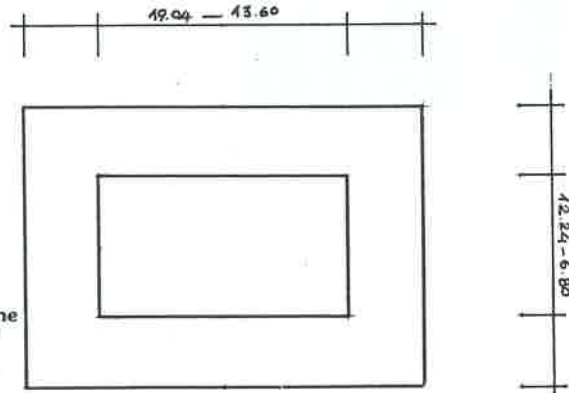
II. Sınıf hamam.

- Oda sayısı 20 adet
- Sofa 1 "
- Kahvehâne 1 "
- Helâ 1 "

III. Sınıf hamam.

- Oda sayısı 15 tane
- Sofa 1 "
- Kahvehâne 1 "
- Helâ 1 "

Deniz Hamam Plan Tipleri ve Ölçüleri
(Çizen: İ.Toker).

1:20